

Литвин Світлана Василеня

старший викладач кафедри педагогіки, методики та менеджменту освіти
Навчально-наукового інституту «Українська інженерно-педагогічна академія» Харківського
національного університету імені В.Н. Каразіна, Харків, Україна

E-mail: Svitlanalitvin@karazin.uaORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2025-4705>**Особливості формування готовності здобувачів освіти до майбутньої професійної діяльності**

У статті досліджуються теоретико-методологічні засади формування готовності здобувачів освіти до майбутньої професійної діяльності. Проаналізовано сучасні підходи до професійної підготовки в умовах компетентнісного підходу та цифрової трансформації освіти. Акцентовано увагу на необхідності цілісної інтеграції практичних елементів навчання, розвитку критичного мислення та формування професійної ідентичності. У сучасних умовах здобувачі освіти стикаються з викликами, які потребують високої гнучкості мислення, адаптивності та здатності до швидкого прийняття рішень у професійних ситуаціях. Сучасне освітнє середовище має не лише забезпечувати знання, а й стимулювати до формування ціннісних орієнтирів. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю адаптації системи освіти до динамічних змін ринку праці, впровадження інноваційних технологій та зростання вимог до професійної підготовки майбутніх фахівців. Метою є виявлення ефективних педагогічних умов, що сприяють формуванню професійної компетентності та готовності здобувачів освіти до самореалізації у вибраній сфері діяльності. У процесі дослідження використано комплекс теоретичних методів, порівняльний та системний підходи. Зміст дослідження охоплює аналіз структурних компонентів професійної готовності, вплив освітнього середовища, практико-орієнтованих форм навчання, а також роль самостійної діяльності здобувачів. У результаті встановлено, що ключовими чинниками формування професійної готовності є розвиток мотивації до навчання, активне включення у професійно спрямовану діяльність, а також створення умов для розвитку критичного мислення та рефлексії. Отримані результати можуть бути використані для вдосконалення навчальних програм і методик професійної підготовки в закладах освіти, можуть бути корисними для викладачів та організаторів освітнього процесу, зацікавлених у підвищенні якості підготовки майбутніх фахівців. У статті зазначено на важливості створення сприятливого освітнього середовища, яке стимулює саморозвиток, рефлексію та активну позицію здобувачів щодо майбутньої професійної реалізації.

Ключові слова: професійна підготовка, самореалізація, професійна готовність, ринок праці.

Вступ. Динамічно змінювані умови та високий рівень конкуренції на ринку праці вимагають мобілізації трудового потенціалу випускників закладів освіти, які здійснюють професійну підготовку. Перед ними постає завдання не лише успішного завершення навчання, а й благополучного працевлаштування за вибраною професією.

Якість сучасної вищої професійної освіти розглядається не лише з погляду якості освітніх результатів випускників (чого саме вони навчилися за роки навчання у закладі вищої освіти), якості умов, створених у закладі вищої освіти для досягнення результатів освіти, а й із погляду ефективності професійної освіти. Зокрема, у рейтингах закладів вищої освіти одними з основних показників є працевлаштування випускників, їхня професійна компетентність та успішність кар'єри.

Таким чином, актуалізується проблема формування готовності здобувачів вищої освіти до майбутньої професійної діяльності. Слід зазначити, що це проблема набагато глибша, ніж реалізація диференціюючої функції вищої професійної освіти, що проявляється у потенційному «розосередженні» молодого покоління по пірамідальних осередках соціально-професійної структури. Прагнення найкращої готовності до професійної діяльності є природним для молоді, оскільки життєва траєкторія особистості – це постійне прагнення статусності, інакше кажучи, прагнення зайняти у соціальній структурі суспільства чи в економічних термінах – у суспільному розподілі праці, той статус, що забезпечує найбільш сприятливу позицію у розподілі суспільних благ.

Мета та завдання дослідження. Виявлення ефективних педагогічних умов, що сприяють формуванню професійної компетентності та готовності здобувачів освіти до самореалізації у вибраній сфері діяльності.

Матеріали та методи дослідження. У дослідженні особливостей формування готовності здобувачів освіти до майбутньої професійної діяльності було використано теоретичні та емпіричні методи дослідження. Теоретичний аналіз здійснювався на основі вивчення сучасної науково-педагогічної літератури, нормативних документів у сфері вищої освіти, а також досвіду впровадження професійної підготовки у вітчизняних і зарубіжних закладах. Це дало змогу виявити ключові підходи до розуміння поняття «готовність до професійної діяльності», її компоненти та умови формування. У межах емпіричного дослідження було проведено опитування серед здобувачів освіти різних спеціальностей із метою з'ясування їхнього уявлення про професійну готовність, рівень самооцінки сформованих компетентностей, а також виявлення труднощів у процесі підготовки до професійної діяльності, окрім того, було проведено опитування можливих роботодавців із метою визначення критеріїв та якостей випускників, які потрібні їм у межах їхньої професійної діяльності. Для уточнення даних та поглиблення аналізу застосовано методи спостереження за навчальною діяльністю здобувачів освіти, експертного оцінювання з боку викладачів, а також аналізу результатів навчання.

Результати дослідження. Базовою передумовою розвитку суспільства визнається висока якість людського капіталу. Механізми формування, споживання та розподілу професійно-кваліфікаційного потенціалу трудових ресурсів є визначальними в оцінці готовності ставити та вирішувати нові завдання щодо забезпечення переходу до постіндустріального суспільного устрою. Рішення про обсяги нарощування інвестування в людський капітал ґрунтуються у тому числі на оцінках очікуваної соціально-економічної віддачі витрат (прямих та альтернативних) професійного навчання. Дискусійним та пошуковим залишається розроблення засобів оцінки економічної віддачі інвестицій в освіту (Kirkpatrick, 2009) та діагностики впливу предикторів освітнього процесу на соціально-економічне становище молодих фахівців та результативність їх працевлаштування.

Цим пояснюється потенційне прагнення основної маси молоді через професійну освіту в майбутньому посісти місце у верхніх рівнях «соціальної піраміди» (Андрієвський, 2011). Реалізація соціально-економічних технологій конструювання регіональної концептуальної моделі соціально-трудової мобільності молоді можлива у різноманітних професійних сферах. Задля визначення рівня соціально-трудової мобільності молоді на ринку праці доцільно проаналізувати соціально-трудовий потенціал представників цієї соціально-вікової групи. Під соціально-трудовим потенціалом ми розуміємо рушійні сили молоді та соціально-економічної середовища, що дають імпульс, а отже, у плані досліджуваного питання – дають імпульс процесам конструювання моделі соціально-трудової мобільності молоді на ринку праці.

Інноваційні механізми конструювання соціально-трудової мобільності на ринку праці розглядаються на прикладі молоді як найуразливішої соціально-демографічної групи в умовах сучасності.

Актуальність проблеми соціальної та трудової мобільності молоді як соціально-економічного явища (проблеми переміщення, безробіття, невідповідності рівня кваліфікації випускників вимогам роботодавцям, «модні» професії та галузі з низькою оплатою праці, широкого масштабу застосування праці молоді в несприятливих умовах) полягає у необхідності розроблення відповідних інноваційних механізмів конструювання їхньої соціальної та трудової мобільності як найважливіших елементів активної політики зайнятості молоді.

Актуальність розгляду проблем професійного самовизначення та розвитку особистості зростає у періоди досить радикальних змін за умов диференціації та стратифікації суспільства, можливостей розкриття кар'єрного ресурсу особистості.

Готовність випускників до професійної діяльності розглядається за кількома етапами (Верби́ненко, 2013):

- а) професійна діяльність до вступу до закладу вищої освіти;
- б) готовність до професійної діяльності у період навчання в закладі вищої освіти.

Обов'язковою умовою професійного розвитку особистості є освоєння нею прийомів професійного самозбереження, яке розглядається як здатність особистості максимально актуалізувати професійно-психологічний потенціал (в умовах дестабілізації професійного життя), протистояти професійно-обумовленим кризам, стагнації, деформаціям, а також готовність до професійної самозміни, до корекції кар'єрних стратегій та напрацювання нових тактичних прийомів. Особливу увагу слід приділяти також розробленню методів і прийомів подолання професійних деструкцій та кризових ситуацій, які неминучі у професійному становленні, особливо в сучасних умовах конкуренції на ринку праці, що посилюється.

Розвиток професійної готовності молоді має визначатися такими тенденціями: зміцнення професійного орієнтування; посилення орієнтації загальносоціальної та професійної спрямованості

на якісне вирішення завдань, що постають перед сучасним суспільством; професіоналізація інтересів здобувачів освіти; підвищення рівня досягнень; подальший розвиток комунікативних та організаторських здібностей; розвиток загальної культури; підвищення емоційно-вольової стійкості та психологічної надійності; удосконалення фізичної підготовленості (Алексєєва, 2013).

Проблема вдосконалення професійної освіти, яка має забезпечувати суспільство кваліфікованими фахівцями, які відповідають вимогам конкретної соціально-економічної обстановки в країні, а також вимогам постіндустріального суспільства, є актуальною у всьому світі. Головна характеристика сучасного фахівця – це не обсяг здобутих знань, а вміння застосовувати ці знання щоразу у ситуаціях професійної діяльності, що постійно змінюються. Сучасна людина живе у світі, що швидко змінюється, тому готові рішення часто не приносять бажаних результатів, окрім того, сфера застосування будь-якої професійної діяльності постійно розширюється та ускладнюється. Саме тому перед системою вищої професійної освіти стоїть завдання підготовки фахівців, здатних швидко адаптуватися до постійно змінюваних вимог сучасної професійної діяльності, що стійко орієнтовані на компетентне вирішення професійних завдань, а також мотивовані на професійний розвиток та саморозвиток.

Сьогодні зростає значимість соціально-психологічних чинників. Наявність певних особистісних властивостей, кар'єрних орієнтацій, соціально-психологічних установок та навичок самопрезентації сприятимуть успішній кар'єрі випускника.

Для закладу вищої освіти стає актуальним розроблення технології оцінки готовності випускників до професійної діяльності у сфері освіти та соціальної сфери, оскільки результати такої оцінки дадуть змогу провести формативну оцінку освітніх програм із метою їх подальшої корекції.

Питання про готовність випускників до професійної діяльності у практиці освіти в очікуваннях роботодавців розглядається поки що з погляду їхньої професійної компетентності, що розуміється як готовність до вирішення професійних завдань (Вознюк, 2013). Таким чином, питання про спрямованість вищої освіти на формування готовності до професійної діяльності стає надзвичайно актуальним не лише для роботодавців, а й для самих випускників. Аналіз думок роботодавців щодо готовності випускників до професійної діяльності в умовах розвитку інноваційної економіки, безумовно, необхідний, оскільки створює реальну змістовну основу для створення в процесі професійної освіти відповідних умов для участі майбутніх фахівців в інноваційному розвитку.

Уявлення роботодавців про те, які саме випускники їм потрібні, ураховують (Козирєв, Козловська, 2013):

- загальний рівень розвитку та базові знання молодого фахівця;
- здатність системно мислити, уміння переробляти великі обсяги інформації та виокремлювати головне;
- уміння застосовувати на практиці отримані знання, навички командної роботи, уміння та бажання постійно вчитися;
- націленість на кар'єру, цілеспрямованість, адекватність оцінки себе як фахівця.

Очевидно, що це той комплекс якостей, який визначає, насамперед, здатність випускника швидко набути знань та навичок, що бракує для роботи, включитися у виробничу діяльність і надалі набувати нових знань та навичок відповідно до змін професійної діяльності.

Безумовно, випускники повинні мати сформовану професійну компетентність, проте для молодих фахівців дуже важливий потенціал, насамперед інтелектуальний, творчий і, крім того, бажання та вміння вчитися.

Для роботодавця, безсумнівно, важливим є професіоналізм, проте у цілому він займає другу позицію, а ось щодо особистісних якостей – якщо присутні лідерські якості, амбітність як прагнення досягти певного успіху, кар'єрного зростання й мотивація до безперервної освіти, то й нестача знань буде усунена досить швидко, і результати професійної діяльності будуть адекватні вимогам.

Надзвичайно важливою, на думку роботодавців, є здатність системно мислити: цінуються випускники, які вміють і бажають самостійно мислити, здатні аналізувати та структурувати інформацію.

Представники деяких підприємств із традиційних галузей матеріального виробництва ставили рівень професійних знань та навичок молодих спеціалістів, що приймаються на більш важливе місце, ніж навички та особистісні якості. Але й у цьому разі вимоги до навичок і особистих якостей називалися відразу ж за знаннями.

Головна претензія роботодавців, що найчастіше звучить до випускників закладів вищої освіти сьогодні, – висока теоретичність підготовки, відірваність знань, здобутих молодими фахівцями в закладі освіти, від практики. Ця відірваність може виявлятися по-різному: у нездатності використовувати отримані знання для вирішення практичних завдань; у невмінні поводитися із сучасним обладнанням; у психологічній невідповідності до реалій щоденної професійної діяльності, до управління процесами та людьми; у відсутності уявлень про норми поведінки у трудовому колективі.

Акцентуація на молодіжному сегменті ринку праці випускників закладу вищої освіти зумовлена пошуком можливостей вирішення проблеми зниження втрат ресурсозабезпечення формування професійного потенціалу вищої кваліфікації.

Під освітньо-кар'єрними траєкторіями професійного становлення розуміється послідовність етапів формування та актуалізації готовності того, хто навчається, досягнень у професії (Нагорна, 2024). Вони описують тривалий процес взаємопов'язаного паралельного здобуття та відновлення освітньої підготовки та роботи, вкладень інвестицій та отримання віддачі. За частотою та періодичністю зміни періодів освіти та роботи розглядаються такі різновиди траєкторій: уривчасті, рекурсивні, безперервні.

Оцінка ефективності роботи закладу вищої освіти щодо сприяння профільній зайнятості має ґрунтуватися на діапазоні змін величини готовності здобувача освіти, у розрізі етапів освітньо-кар'єрних траєкторій професійного становлення.

Процес формування та реалізації освітньо-кар'єрних траєкторій професійного становлення включає послідовно реалізовані етапи:

- 1) формування готовності здобувача освіти до реалізації у професії;
- 2) вихід випускника на ринок праці.

Реалізація освітньо-кар'єрних траєкторій оцінюється у вигляді вимірювання рівня готовності здобувача освіти набутти професії на кожному з етапів траєкторії. Виділяються три ключові етапи, які є відправними точками вимірювання динаміки готовності здобувача освіти:

- 1) входження у професію (актуалізація);
- 2) оволодіння професією (конкретизація);
- 3) порівняння та становлення.

Приймаються умовні назви готовності здобувача освіти до кожного з етапів: спочатку фіксується вихідна готовність, далі – проміжна, на завершення – підсумкова. Зіставлення величин готовності кожного етапу дає змогу охарактеризувати напрям її динаміки (зниження, збереження, нарощування) та діапазон (силу) змін (помірний, високий).

Кожен випускник має різну величину стартових можливостей професійного становлення. Відмінності стосуються структурно-змістовного наповнення особистісного та професійного потенціалу, детермінованих природними задатками та впливом найближчого соціального оточення на їх трансформацію у професійні вміння та навички (Гуртовенко, 2013). Припускаємо, що рівень ресурсної готовності абітурієнтів та сила мотивації на професійну спроможність істотно впливають на результативність навчання та освоєння вибраної професії.

Тому спочатку фіксується диференціація абітурієнтів за критерієм «вихідна готовність реалізуватися у професії», і надалі відстежуються напрям та величина його динаміки. Отримані оцінки рівня готовності здобувача освіти реалізуватися у професії у період вимірювання відповідають одній із трьох зон значимості: високої, середньої та низької. Чергування випадків попадання узагальнених характеристик готовності по зонах свідчить про напрям динаміки у бік зростання, зниження або збереження стабільності рівня.

У результаті отримуємо характеристики проходження першого етапу освітньо-кар'єрної траєкторії професійного становлення і фіксуємо динаміку готовності здобувача освіти. Розподіл випускників за рівнем готовності та напрямом динаміки є вхідним параметром в оцінці результативності актуалізації професійного потенціалу на ринку.

Висновки. У кінцевому підсумку трудовий потенціал є складною соціально-економічною системою з інтегрованими кількісними й якісними характеристиками, які формуються під впливом ефектів емерджентності, що створює індивідуальність трудових потенціалів під час входження у конкретні виробничо-господарські підсистеми у різні періоди його функціонування (використання та розвитку). Причому трудовий потенціал створюється з урахуванням важливого (як зовнішнього, і внутрішнього) процесу – професіоналізації особистості як умови формування готовності до праці. У разі відповідності та в умовах правильної актуалізації (збігу необхідності та можливості) особистісний потенціал може бути трансформований у трудовий. Але в процесі такого роду трансформації відбувається паралельно не тільки розвиток, а й збільшення компонентів особистісного потенціалу для реалізації та адаптивності до принципово нових умов іншої системи (підсистеми). Якщо на рівні освітніх установ середньої освіти потенціал орієнтується на формування лише передумов готовності до трудової діяльності, то в процесі актуалізації ступінь готовності набуває реального втілення – вступу до закладів вищої освіти з метою набуття професійної підготовки. На наступному етапі індивід переміщається з освітньої сфери (системи) у систему ринку праці, що забезпечує зайнятість, де відбувається перетворення особистісного потенціалу на трудовий.

Як соціально-економічна система ринок праці має різні характеристики та багатоваріантність сегментів та підсистем, що надають робочі місця. Тому для забезпечення працею (функціонування)

необхідні оціночні процедури не лише різних наборів та варіантів формування компонентів трудового потенціалу, а й ступеня їхньої готовності для реалізації у конкретних організаційно-економічних умовах.

Література

Алексєєва Т.В. Професійне становлення особистості в системі вузівської підготовки: теоретико-методологічний аналіз проблеми. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2013. № 4. С. 45–51.

Андрієвський Б.М. Проблеми модернізації вищої педагогічної освіти. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Педагогіка. Соціальна робота»*. 2011. Вип. 20. С. 9–10.

Верби́ненко Ю.І. Професійна готовність до педагогічної діяльності. *Професійна підготовка педагога в контексті європейських інтеграційних процесів* / ред. М. Чепіль, Р. Бери. Дрогобич : РВВ Дрогобицького держ. пед. ун-ту ім. Івана Франка, 2013. С. 119–123.

Вознюк О.В. Розвиток особистості педагога в умовах цивілізаційних змін: теорія і практика : монографія. Житомир : ЖДУ імені Івана Франка, 2013. 614 с.

Гуртовенко Н.В. Умови формування готовності до професійної діяльності педагогів у процесі вузівської підготовки. Проблеми сучасної педагогічної освіти. *Педагогіка і психологія*. 2013. Вип. 40(1). С. 90–95.

Козирев М.П., Козловська Ю.Р. Професійне становлення фахівця в умовах вищого навчального закладу. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія психологічна*. 2013. Вип. 1. С. 305–313.

Нагорна Н.С. Особливості психологічної готовності здобувачів освіти до соціального підприємництва. *Психологічні студії*. 2024. № 1. С. 114–120.

Kirkpatrick James D. Kirkpatrick Then and Now: A Strong Foundation For the Future / James D. Kirkpatrick, Wendy Kayser Kirkpatrick. Kirkpatrick Publishing, 2009. 146 p.

Features of forming readiness of educational students for future professional activity

Lytvyn Svitlana

Senior Lecturer at the Department of Pedagogy, Methodology and Management of Education
Educational and Scientific Institute "Ukrainian Engineering and Pedagogical Academy" of V.N. Karazin
Kharkiv National University, Kharkiv, Ukraine

The article examines the theoretical and methodological principles of forming readiness of education students for future professional activity. Modern approaches to professional training in the context of a competency-based approach and digital transformation of education are analyzed. Attention is focused on the need for holistic integration of practical elements of training, development of critical thinking and formation of professional identity. In modern conditions, education seekers face challenges that require high flexibility of thinking, adaptability and the ability to make quick decisions in professional situations. The modern educational environment should not only provide knowledge, but also stimulate the formation of value orientations. The relevance of the study is due to the need to adapt the education system to dynamic changes in the labor market, the introduction of innovative technologies and the growth of requirements for the professional training of future specialists. The goal is to identify effective pedagogical conditions that contribute to the formation of professional competence and readiness of education seekers for self-realization in the chosen field of activity. The research process used a set of theoretical methods, comparative and systemic approaches. The content of the study covers the analysis of the structural components of professional readiness, the influence of the educational environment, practice-oriented forms of learning, as well as the role of independent activity of seekers. As a result, it was established that the key factors in the formation of professional readiness are the development of motivation for learning, active inclusion in professionally directed activities, as well as the creation of conditions for the development of critical thinking and reflection. The results obtained can be used to improve curricula and methods of professional training in educational institutions, can be useful for teachers and organizers of the educational process interested in improving the quality of training of future specialists. The article notes the importance of creating a favorable educational environment that stimulates self-development, and reflection and active position of applicants regarding future professional realization.

Keywords: professional training, self-realization, professional readiness, labor market.

References

- Aleksieieva, T.V. (2013) Profesiine stanovlennia osobystosti v systemi vuzivskoi pidhotovky: teoretykometodolohichniy analiz problemy. [Professional development of the individual in the system of university training: theoretical and methodological analysis of the problem]. *Visnyk Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy - Bulletin of the National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine*. 4, 45–51 [in Ukrainian]
- Andriievskiy, B.M. (2011) Problemy modernizatsii vyshchoi pedahohichnoi osvity [Professional readiness for pedagogical activity. Professional training of a teacher in the context of European integration processes]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu- Scientific Bulletin of Uzhhorod National University*. 20, 9–10 [in Ukrainian]
- Verbynenko, Yu.I. (2013) Profesiina hotovnist do pedahohichnoi diialnosti. Profesiina pidhotovka pedahoha v konteksti yevropeyskykh intehtratsiinykh protsesiv [Professional readiness for pedagogical activity. Professional training of a teacher in the context of European integration processes]. *Zb. nauk. pr. Drohobych. derzh. ped. un-t im. Ivana Franka – Collection of scientific works of Drohobych State Pedagogical University named after Ivan Franko*. (pp. 119–123). Drohobych: RVV Drohobychskoho derzh. ped. un-tu im. Ivana Franka [in Ukrainian]
- Vozniuk, O.V. Rozvytok osobystosti pedahoha v umovakh tsyvilizatsiinykh zmin: teoriia i praktyka [Development of the teacher's personality in the conditions of civilizational changes: theory and practice]: Monohrafiia. Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU imeni Ivana Franka [in Ukrainian]
- Hurtovenko, N.V. (2013) Umovy formuvannia hotovnosti do profesiinoi diialnosti pedahohiv u protsesi vuzivskoi pidhotovky [Conditions for the formation of readiness for professional activity of teachers in the process of university training]. *Problemy suchasnoi pedahohichnoi osvity. Pedahohika i psykholohiia - Problems of modern pedagogical education. Pedagogy and psychology*. 40(1), 90–95 [in Ukrainian]
- Kozyriev, M.P., & Kozlovska, Yu.R. (2013) Profesiine stanovlennia fakhivtsia v umovakh vyshchoho navchalnoho zakladu [Professional development of a specialist in a higher educational institution]. *Naukovyi visnyk Lvivskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav. Seriia psykholohichna – Scientific Bulletin of the Lviv State University of Internal Affairs. Psychological Series*. 1, 305–313 [in Ukrainian]
- Nahorna, N.S. (2024) Osoblyvosti psykholohichnoi hotovnosti zdobuvachiv osvity do sotsialnoho pidpriemnytstva [Peculiarities of psychological readiness of students for social entrepreneurship]. *Psykholohichni studii – Psychological studies*. 1, 114–120 [in Ukrainian]
- Kirkpatrick James D. (2009). Kirkpatrick Then and Now: A Strong Foundation For the Future / James D. Kirkpatrick, Wendy Kayser Kirkpatrick. Kirkpatrick Publishing, 146 p.

Accepted: May 22, 2025